

Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019).

Спеціальність – 281.

Державне управління: удосконалення та розвиток. 2025. № 5.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2025.5.5>

УДК 316.334.56

О. І. Білик,

д. н. з держ. упр., професор, професор кафедри Адміністративного та фінансового менеджменту, Національний університет «Львівська політехніка»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7110-7257>

О. О. Корчинська,

к. е. н., доцент, доцент кафедри Адміністративного та фінансового менеджменту, Національний університет «Львівська політехніка»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0028-1853>

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МОДЕЛЕЙ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

O. Bilyk,

Doctor of Public Administration, Professor, Professor of the Department of Administrative and Financial Management, Lviv Polytechnic National University

O. Korchynska,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Administrative and Financial Management, Lviv Polytechnic National University

THE RELATIONSHIP BETWEEN PUBLIC ADMINISTRATION MODELS AND DECENTRALIZATION PROCESSES

У статті досліджено взаємозв'язок між моделями державного управління та процесами децентралізації в контексті сучасних соціально-економічних і політичних викликів. Обґрунтовано, що децентралізація є важливим інструментом реформування державного управління, спрямованим на підвищення ефективності місцевого самоврядування, зміцнення територіальних громад і забезпечення сталого розвитку регіонів. Автори аналізують історичні етапи формування моделей державного управління, починаючи від до-модерних періодів, коли управлінські системи будувалися на природних або соціальних межах, до сучасних територіальних структур, що функціонують у межах національних та міжнародних правових систем.

У статті здійснено порівняльний аналіз різних моделей децентралізації та їх наслідків для державного управління, враховуючи як позитивні аспекти, так і виклики, пов'язані з фінансовою автономією громад, підзвітністю місцевої влади, балансом між централізованим контролем та регіональним самоврядуванням. Розглянуто механізми адаптації історичного досвіду управління до сучасних потреб та викликів, визначено основні фактори успішної децентралізації, а також надано рекомендації щодо удосконалення управлінських підходів у межах державних реформ.

Результати дослідження можуть бути використані для розробки стратегій розвитку місцевого самоврядування, удосконалення механізмів взаємодії між центральною та місцевою владою, а також формування ефективної політики регіонального управління.

The article explores the relationship between public administration models and decentralization processes in the context of contemporary socio-economic and political challenges. It is substantiated that decentralization is an essential tool for reforming public administration, aimed at enhancing the efficiency of local self-government, strengthening territorial communities, and ensuring sustainable regional development. The authors analyze the historical stages of the formation of public administration models, starting from pre-modern periods, when administrative systems

were built on natural or social boundaries, to modern territorial structures operating within national and international legal frameworks.

The study examines key trends in the transformation of public administration models in the context of globalization, European integration, and the growing role of local self-government. Special attention is paid to the impact of international legal norms on the formation of territorial structures and governance mechanisms in different countries. In particular, the article considers the experience of the European Union in the development of regional governance and the adaptation of its principles in the context of Ukraine's administrative-territorial reform.

A comparative analysis of various decentralization models and their consequences for public administration is conducted, considering both positive aspects and challenges related to the financial autonomy of communities, the accountability of local authorities, and the balance between centralized control and regional self-government. The article examines mechanisms for adapting historical governance experiences to contemporary needs and challenges, identifies key factors for successful decentralization, and provides recommendations for improving administrative approaches within state reforms.

The research findings can be used to develop strategies for local self-government development, improve mechanisms of interaction between central and local authorities, and shape an effective regional governance policy.

Ключові слова: державне управління, децентралізація, місцеве самоврядування, моделі державного управління, адміністративна реформа.

Keywords: public administration, decentralization, local self-government, public administration models, administrative reform.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Дослідження підходів до державного управління є важливим етапом у розвитку політичних та соціальних структур, оскільки вони визначають основи місцевого самоврядування та створюють плацдарм для ефективного управління на регіональному рівні. Проблема полягає

в тому, що процеси децентралізації, хоча й мають глибоке історичне коріння, значною мірою залишаються недостатньо дослідженими в контексті глобальних змін та ризиків, що відбуваються в системах управління та соціальних структурах.

Історичний аналіз витоків і трансформації територіальних громад дозволяє з'ясувати, яким чином змінювалися моделі управління на різних етапах розвитку економічних систем, а також як ці зміни вплинули на сучасну концепцію державного управління. У контексті сучасної децентралізації та глобалізації, ці процеси стають особливо актуальними для розуміння напрямків розвитку місцевих громад та оптимізації їхньої функціональності.

Наукове завдання полягає в тому, щоб систематизувати історичний досвід формування та функціонування моделей державного управління, зокрема в контексті створення ЄС, виділити ключові етапи трансформації та оцінити вплив зовнішніх та внутрішніх факторів на цей процес. Аналіз дозволяє побудувати теоретичну модель, яка може слугувати основою для розвитку нових підходів до управління на місцевому рівні в умовах сучасних викликів.

Практичне завдання полягає в адаптації історичного досвіду до потреб сучасного державного управління, які можна впровадити в рамках децентралізаційних реформ. Це має безпосереднє значення для вдосконалення управлінських механізмів на локальному рівні, покращення якості життя громадян та забезпечення стійкості громадських структур в умовах сучасних соціально-економічних та політичних змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження моделей державного управління у світовій практиці є об'єктом вивчення багатьох науковців, таких як Хенана Ху, Бурака Кардехана, Джона Агню, Джона Раггі, Фрідріха Кратохвіль, Андреа Кване та ін. Кожен з цих науковців забезпечив свій вклад в розвиток науки управління, враховуючи інноваційність державного управління, глобальну диференціацію управлінських моделей, впровадження концепції «м'якого права» тощо. Незважаючи на ґрунтовний аналіз, не було достатньо уваги приділено аналізу впливу історичних етапів трансформації територіальних громад на їх сучасне функціонування та адаптацію до глобальних

і локальних змін у різних країнах. Дослідження моделей управління в кризових ситуаціях та в умовах війни є досить фрагментарним, а питання щодо інтеграції та усталеності цифрових рішень в систему публічного управління не визначено як окрему модель управління.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження взаємозв'язку змін державних моделей та процесів децентралізації. Завдання полягають у визначенні впливу різних політичних та соціальних умов на еволюцію моделей державного управління та трансформації процесів децентралізації. Акцент робиться на важливості місцевого самоврядування для сталого розвитку територіальних громад та забезпечення їх економічної та соціальної стабільності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом століть виникали різні полеміки стосовно державотворення та підходів до систем управління державою. Останні десятиліття характеризуються появою постколоніальних підходів, пов'язані з урбаністичними дослідженнями на користь децентралізації у русі проти європоцентричної влади, що вимагає інтелектуального обміну та епістемічного діалогу [1]. Міжнародний правовий дискурс визнає, що держави з територіальними правами існували ще до появи правових меж, що позиціонує державу як фундаментальний елемент правопорядку. Державу часто описують як метаюримічну, оскільки вона є передумовою для структури міжнародного права. Міжнародне право не створює сучасних держав—кожна з них розвивалася історично—і не надає точного юридичного визначення «держави». Територія, пов'язана з сучасною державою, не є її автоматичним наслідком, а історично зумовленим явищем, яке могло відбутися — або не відбутися — в межах певного суспільства.

Державне управління виникло разом із організацією держави, коли розвинулася централізована політична влада, що сприяло формуванню як до-модерних, так і сучасних територіальних структур.

До-модерні територіальні моделі не мали чітко визначених політичних кордонів, покладаючись на природні або антропологічно сформовані межі.

Сучасна територія, як найбільш інтенсивна форма територіальності, є подальшою трансформацією природних прав на землю, зумовленою посиленнями соціально-економічними та політичними імперативами.

Походячи з модерної Європи, територія також відображає відносну концепцію, що виникла внаслідок поділу протестантських і католицьких земель, слугуючи захисним цілям [3]. З територіальної точки зору сучасна державна система була побудована на територіальних ієрархіях.

Як давно визнали політгеографи, територія не є синонімом фізичного простору [3] «Території — це не застигли рамки, де відбувається соціальне життя»; натомість вони створюються (і переробляються) через соціальні та індивідуальні дії [4]. Відповідно до певної геополітичної образності, міжнародна політика виникає із взаємодії між суверенними (національними) територіальними одиницями, які зазвичай розглядаються як уже існуючі суб'єкти. Територіальність функціонує як соціально-історичне та геополітичне явище, що відображає взаємовідносини людей із землею на різних рівнях. На мікрорівні вона означає природний зв'язок індивідів із їхньою землею, який формується під впливом природних і культурних чинників. На макрорівні територіальність виступає як геополітична конфігурація влади, що демонструє еволюційний і розвивальний зв'язок між цими рівнями.

Враховуючи те, що більшість центральних урядів значною мірою відмовилися від регіональної політики старого стилю кейнсіанського типу, і тому мають менше «пропонувати» менш розвиненим регіонам з точки зору допомоги «зверху вниз», наголос зараз більше робиться на внутрішньому регіональному розвитку та на мобілізації на європейській арені та поширенні децентралізації. Найяскравішим поточним прикладом цього нового підходу є нове децентралізоване Сполучене Королівство та інституції, створені в Північній Ірландії, між Північною Ірландією та Республікою Ірландія, а також між останньою та Сполученим Королівством згідно з Белфастською угодою. Протягом останніх двох десятиліть відбулися суттєві зміни в політичному та інституційному устрої Європи. Насамперед, ключовою трансформацією стало перетворення Європейського Співтовариства, яке на початку 1980-х років

характеризувалося як застійне об'єднання окремих національних держав, на динамічний та розширюваний Європейський Союз на початку 1990-х років. У ширшому контексті цей процес розглядається як реакція на глобалізацію у її багатомірних аспектах, що сприяло поглибленню європейської інтеграції. Водночас сформована структура ЄС не є ні суто міжурядовим утворенням суверенних держав, ні класичною європейською національною державою або федерацією. Натомість Європейський Союз розвивається як унікальна «система управління», що поєднує елементи як державного, так і федерального устрою [5].

З моменту заснування Європейського Співтовариства у 1950-х роках його держави-члени перебували у взаємозалежних відносинах із цією організацією. Протофедеративна фаза розвитку Співтовариства характеризувалася як експериментальний період, протягом якого країни-члени поступово відновлювалися після руйнувань, спричинених Другою світовою війною. Ослаблення національних держав та загальна дискредитація націоналізму, що стали наслідком війни, сприяли реалізації проєкту європейської інтеграції, який активно обговорювався серед рухів Опору в воєнні роки. Ці обставини створили сприятливі умови для федералістських ініціатив, зокрема для діяльності таких політичних діячів, як Робер Шуман та Жан Монне, які змогли закласти інституційні основи майбутньої європейської федерації [6].

Запропонований Жаном Монне метод інтеграції ґрунтувався на неофункціоналістському підході, який передбачав поступове розширення сфер спільного управління, визнаючи при цьому сталість та значущість національних держав. На противагу цьому, радикальніші федералісти, зокрема Александр Марк [7] та Дені де Ружмон [8], виступали за створення чітких політичних структур, включно з європейською конституцією та спільними політичними інституціями. Практична ефективність підходу Монне [9] стала очевидною після провалу проєкту Європейського оборонного співтовариства у 1954 році, який передбачав створення єдиної європейської армії. Крім того, концепція Мілварда [10] щодо «порятунку» національної держави завдяки Європейському Співтовариству є досить переконливою, оскільки саме ця структура сприяла

економічному відновленню держав-членів через механізми реалізації Плану Маршалла.

З підписанням Римського договору 1957 року відбувся перехід європейської інтеграції до переважно економічного виміру, відсуваючи політичні аспекти на другий план. Це стало основою для подальшого розвитку інтеграційного процесу за мінімалістичним або міжурядовим підходом. Динаміка розширення європейських державних інституцій та політики в цей період свідчить про те, що національні політичні та економічні еліти не вбачали нагальної потреби у створенні сильної європейської системи управління або розробленні загальноєвропейських політик. Європейська інтеграція розглядалася здебільшого як інструмент сприяння міжнародній торгівлі та зміцнення економічних зв'язків, а не як крок у напрямку політичної федерації. Проте модель держави добробуту перейшла у кризову стадію із початку 1970-х до 1980-х років, що викликало необхідність для утвердження неоліберальної парадигми як провідної економічної доктрини. Криза кейнсіанської моделі та держави загального добробуту, сприяли до поступового переходу до нових економічних підходів, заснованих на принципах ринкової свободи, дерегуляції, децентралізації та обмеження державного втручання в економічні процеси.

В сучасних умовах концепція «державного управління» є корисною і стає все більш популярною як спосіб охоплення динаміки нової політичної системи. Урядові суб'єкти на центральному, регіональному чи місцевому рівнях залишаються ключовими, але підхід до управління більш чітко визнає, що вони діють у ширшій системі «управління» поряд з іншими. Виникає необхідність зосередження уваги на розвитку регіонального та місцевого управління як способу розуміння політичних систем на національному рівні.

Різні моделі державного управління передбачають різні підходи до децентралізації, і вони зазнавали змін залежно від конкретного історичного, економічного та соціального контексту (табл.1).

Таблиця 1. Еволюція державних моделей та взаємозв'язку з децентралізацією

Фаза розвитку	Прото-федеральна фаза	Міжурядова фаза	Нео-федеральна фаза	Етапи децентралізації
1	2	3	4	5
Держава добробуту	Відповідає кейнсіанській економічній теорії: держави активно регулюють економіку, забезпечують соціальні гарантії.	Держава добробуту досягає апогею, що узгоджується з ідеями соціальної ринкової економіки (ордолібералізм), де держава балансує ринок і соціальні стандарти.	Початок неоліберальних реформ відповідно до теорій Ф. Хаска та М. Фрідмана, що передбачають скорочення державного втручання в економіку.	Підсилення центральної влади для забезпечення економічної стабільності, обмежена децентралізація.
Неоліберальна держава	Підпорядкована парадигма, однак в ЄС важливі економічні механізми (монетаризм - контроль над грошовою масою та інфляцією).	Все ще підпорядкована, проте розширюється роль ринкових механізмів, що відповідає неокласичній економічній теорії.	Впроваджується, але викликає протести – тут проявляється критика неолібералізму та можливий перехід до пост-неоліберальних моделей економіки.	Протидія посиленню децентралізації через ринкові механізми, що зменшують роль держави на місцевому рівні.
Комунітарна/соціальна держава	Коріння в економічній теорії (держава регулює ринок задля соціальної справедливості).	Реалізується в окремих країнах із традиціями соціальної економіки (ордолібералізм, соціальна ринкова економіка).	Спроба інтегрувати неолібералізм з соціал-демократичними підходами (зокрема, "третього шляху" Гідденса).	Спроба зберегти рівновагу між децентралізацією та централізованим соціальним забезпеченням.
Європейська інтеграція	Формування європейського економічного простору, що перегукується з ідеями функціоналізму (Мітрані, Шуман).	Посилення міжурядового підходу, що базується на класичних ідеях реалізму в міжнародних відносинах.	Розширення наднаціональних політик, що перегукується з неофункціоналізмом (Хаас, Монне).	Підсилення децентралізації на рівні національних урядів через інтеграцію в ЄС та розширення місцевих прав.

1	2	3	4	5
Політичний устрій ЄС	Розвиток інституцій для економічної співпраці (функціоналістська модель).	Міжурядова модель, що базується на принципах інституційного реалізму.	Розвиток наднаціональних структур, що узгоджується з федералістськими концепціями.	Розвиток наднаціональних інститутів ЄС посилює децентралізацію, але підсилює і роль центральних урядів.
Суспільно-економічний контекст	Відновлення після війни, що обґрунтовує застосування кейнсіанства як основної моделі.	Перехід до ринкових механізмів, теорія зростання Солоу та концепція Вашингтонського консенсусу.	Протести проти неолібералізму, розвиток пост-неоліберальних моделей (альтернативні економічні теорії, "зелена економіка").	Зміна підходів до децентралізації через економічні реформи, зокрема на місцевому рівні.

Таким чином, трансформація процесів децентралізації супроводжувався еволюцією економічних теорій від кейнсіанства до неолібералізму, а потім до пошуку компромісу між ринковою економікою та соціальними стандартами. Відповідно до фаз розвитку держави, децентралізація має різний характер прояву та ступінь реалізації в залежності від соціальних, економічних та політичних умов.

В сучасних динамічних умовах змінюються підходи до державного управління. Так, цифровізація, надаючи великі можливості, забезпечує посилення ролі місцевого самоврядування.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Підсумовуючи дослідження, слід відзначити, що децентралізація в сучасних умовах є важливим механізмом для забезпечення більш ефективного управління на місцевому рівні, розвитку інфраструктури та реалізації соціальних прав. Проте за різних моделей державного управління зверталася увага на посилення чи послаблення цих процесів і впливу урядів. Інтеграція в Європейський Союз та розвиток політичного устрою ЄС стимулюють подальшу децентралізацію,

зокрема в розрізі впровадження реформ, управління програмами розвитку та дотримання соціальних стандартів, при цьому адаптуючи кожною країною свої внутрішні структури до вимог європейських інститутів. Для успішного подальшого розвитку необхідно забезпечити баланс між місцевими інтересами і загальнодержавними цілями, а також створити умови для сталого фінансування та ресурсної підтримки місцевих органів влади. Зокрема, враховуючи посилення впливу цифровізації, яка впливає на зміни у державному управлінні, зокрема поширюючи такі концепції, як мережеву та електронне врядування. Подальші дослідження в контексті децентралізації потребують глибшого аналізу впливу різних економічних моделей, цифрових інструментів та політичних стратегій на ефективність процесів децентралізації в різних країнах, звертаючи увагу на глобалізаційні процеси, моделі фінансування децентралізованих структур, ефективності окремих політик тощо.

Література

1. Quijano A. O que é essa tal de raça? : Diversidade, espaço e relações étnico-raciais / за ред. R. Santos. Гутенберг : Белу-Орізонті, 2007. 175 с.
2. Hu H. The Doctrine of Occupation: An Analysis of Its Invalidity Under the Framework of International Legal Positivism. *Chinese Journal of International Law*. 2016. Vol. 15, No. 1. P. 120–137.
3. Паасі А. Територія / A Companion to Political Geography / за ред. Дж. Агню, К. Мітчелл, Дж. Тоал. Оксфорд : Блеквелл, 2003. С. 109–122.
4. Сак Р. Д. Людська територіальність: її теорія та історія: конспект лекцій. Кембридж : Cambridge University Press, 1986. 10 с.
5. Richardson J. (ed.). European Union: Power and Policy Making: доповідь. London : Routledge, 1996. 19 с.
6. Lapone J.-P., Touzard J.-M. Deux décennies de conversion viticole en Languedoc-Roussillon: de la production de masse à une viticulture plurielle: конспект лекції. Pôle Sud, 1998. 9 с.
7. Марк А. L'Europe: pour quoi faire?. Париж : Centre international de formation européenne, 1962. 47 с.
8. Buss M. Intellektuelles Selbstverständnis und Totalitarismus: Denis de Rougemont und Max Rychner, zwei Europäer der Zwischenkriegszeit. Frankfurt/Main : P. Lang, 2005.

9. Копійка В., Шинкаренко Т. Європейський Союз: заснування і етапи становлення: посібник. Київ, 2001. 426 с.

10. Мільвард Б. Міжнародна торгівля і сталий розвиток. Економічні, історичні та моральні аргументи на користь асиметричної глобальної торгівлі. Київ : Наш Формат, 2025. 288 с.

References

1. Quijano, A. (2007), “O que é essa tal de raça?”, *Diversidade, espaço e relações étnico-raciais*, Ed. Gutenberg, Belo Horizonte, Brazil, pp. 43–51.

2. Hu, H. (2016), “The doctrine of occupation: An analysis of its invalidity under the framework of international legal positivism”, *Chinese Journal of International Law*, vol. 15, no. 1, pp. 120–137. <https://doi.org/10.1093/chinesejil/jmw008>.

3. Paasi, A. (2003), “Territory”, *A Companion to Political Geography*, Blackwell, Oxford, UK, pp. 109–122.

4. Sack, R.D. (1986), *Human territoriality: Its theory and history*, Cambridge University Press, Cambridge, UK.

5. Richardson, J. (Ed.). (1996), *European Union: Power and policy making*, Routledge, London, UK.

6. Lapone, J.-P. and Touzard, J.-M. (1998), “Deux décennies de conversion viticole en Languedoc-Roussillon: De la production de masse à une viticulture plurielle”, *Pôle Sud*, vol. 9.

7. Marc, A. (1962), *L'Europe: pour quoi faire?*, Centre international de formation européenne, Paris, France.

8. Buss, M. (2005), *Intellektuelles Selbstverständnis und Totalitarismus: Denis de Rougemont und Max Rychner, zwei Europäer der Zwischenkriegszeit*, P. Lang, Frankfurt/Main, Germany.

9. Копыика, V. and Shinkarenko, T. (2001), *Yevropeiskyi Soiuz: zasnivannia i etapy stanovlennia* [European Union: Foundation and stages of development], [Publisher not identified], Kyiv, Ukraine.

10. Milward, B. (2025), *Mizhnarodna torhivlia i stalyi rozvytok. Ekonomichni, istorychni ta moralni argumenty na korist asymetrychnoi hlobalnoi torhivli* [International trade and sustainable development: Economic, historical, and moral arguments for asymmetric global trade], Nash Format, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 15.05.2025 р.